คนธรรพ์ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี

นางประทวน บุญปก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๒๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I16215664

GANDHARVAS IN SANSKRIT AND PALI LITERATURES

Mrs. Pratuan Boonpok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1980

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์	คนธรรพ์ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี
โดย	นางประทวน บุญปก
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประดิษฐ์ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุษยกุล)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ คนธรรพ์ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี

ชื่อนิสิต นางประทวน บุญปก

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา

ภาควิชา ภาษาตะวันออก

ปีการศึกษา ๒๕๒๒

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและบทบาทของคนธรรพ์ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี ข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ในวรรณคดีสันสกฤต ผู้วิจัยได้รวบรวมจากคัมภีร์พระเวท ศตปถะ พราหมณะ มหาภารตะ รามายณะ และปุราณะฉบับต่าง ๆ ส่วนในวรรณคดีบาลี ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาอื่น ๆ ประกอบ

ในคัมภีร์พระเวท ลักษณะและบทบาทของคนธรรพ์ยังไม่เด่นชัดนัก แต่อาจกล่าวได้ว่าคนธรรพ์นั้นเกี่ยวข้องกับดวงอาทิตย์ เกี่ยวข้องกับรุ้งกินน้ำ เป็นผู้รักษาน้ำโสมสำหรับเทวดา บทบาทด้านอื่น ๆ ยังไม่ปรากฏเด่นชัด

ในคัมภีร์พราหมณะ มหาภารตะ รามายณะ และปุราณะ คนธรรพ์มีลักษณะชัดเจนขึ้น โดยเป็นพวกกึ่งเทพกึ่งมนุษย์ มีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ แต่มีฐานะต่ำกว่าเทวดา ในคัมภีร์เหล่านี้บทบาทของคนธรรพ์มีมากกว่าในคัมภีร์พระเวท คือ เป็นนักดนตรีแห่งสวรรค์และในวิมานของเทวดา ต้องเป็นผู้ติดตามเทวดาไปทุกหนทุกแห่งในฐานะเป็นบริวาร คนธรรพ์เป็นพวกที่มีฝีมือในการรบ มีนิสัยเจ้าชู้ ถึงแม้จะมีนางอัปสรเป็นคู่ แต่ก็ชอบเกี้ยวพาราสีหญิงอื่นอยู่เสมอ

ส่วนในวรรณคดีบาลี คนธรรพ์เป็นเพียงนักดนตรีเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีบทบาทด้านอื่น

Thesis Title Gandharvas in Sanskrit and Pali Literatures

Name Mrs. Pratuan Boonpok

Thesis Advisor Associate Professor Saksri Yamnadda, Ph.D.

Department Eastern Languages

Academic Year 1979

ABSTRACT

The purpose of the thesis is to conduct a systematic study on Gandharvas in Sanskrit and Pali literatures.

Sanskrit data are gathered primarily from the Rgveda, the Śatapatha-Brāhmaṇa, the Mahābhārata, the Rāmāyaṇa and the Purāṇas. Information from the Pali source is drawn from the Buddhist Canon and commentaries.

In the Rgveda, no clear description of the nature and characteristics of the Gandharva is given. The text shows that there is connection between the Gandharvas and the sun and also the rainbow. The specific function of the Gandharvas in the Rgveda is the safeguarding of Soma for the gods. Other allusions to the Gandharva are in general vague.

In the Śatapatha-Brāhmaṇa, the Mahābhārata, the Rāmāyaṇa and the Purāṇas, Gandharvas are described in details.

A gandharva is semi-divine and semi-human. His power is above that of man while his status is below that of the gods. He is often referred to in these texts as a musician in heaven and in the abode of the gods and is required to accompany the gods everywhere. He is also a skilled warrior. Although he has several Apsarases as his wives, he is often mentioned as being fond of approaching beautiful women for their special favor.

In Pali literature the Gandharva is a musician to the gods with no other definite functions.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ได้กรุณาให้คำแนะนำในการศึกษาค้นคว้า แนะแนวทางการเขียน กรุณาตรวจแก้สำนวนและข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อย

รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ มุษยกุล ได้กรุณาตรวจแก้โครงร่างวิทยานิพนธ์ แนะนำในการค้นคว้าหาข้อมูล ตลอดจนแก้ไขบทคัดย่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช ท่านเป็นผู้แนะนำหัวข้อวิทยานิพนธ์ ให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี และกรุณาให้ยืมเอกสารประกอบการค้นคว้าในการเขียนวิทยานิพนธ์นี้

นาวาอากาศเอกพิเศษ แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้กรุณาแนะนำ ให้คำปรึกษาในด้านภาษาบาลี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้าย ผู้วิจัยขอขอบคุณญาติมิตรทุกคนที่ได้ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มต้นจนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดี ถึงแม้จะไม่ได้เอ่ยนาม ผู้วิจัยก็ระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งในน้ำใจอยู่เสมอ.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ข

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ค

กิตติกรรมประกาศ..... จ

คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้..... ญ

บทที่

๑. บทนำ..... ๑

ความเป็นมาของปัญหา..... ๑

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย..... ๑

วิธีดำเนินการวิจัย..... ๒

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย..... ๓

๒. คนธรรพ์ในวรรณคดีสันสกฤต..... ๔

ความเป็นมาของคนธรรพ์..... ๔

กำเนิดของคนธรรพ์..... ๘

ที่อยู่ของคนธรรพ์..... ๑๐

บทบาทของคนธรรพ์..... ๑๖

ในฐานะเป็นบริวารของเทวดาและมีความชำนาญทาง-
ด้านดนตรี..... ๑๖

ในฐานะสามีของนางอัปสร..... ๒๑

บทบาทที่เกี่ยวกับผู้หญิงและประเพณีการแต่งงาน..... ๒๓

ในด้านการสู้รบ..... ๓๒

บทที่

คนธรรพ์ที่น่าสนใจ..... ๓๖
ปุรูรวัส..... ๓๖
วิศวาวสุ..... ๔๘
จิตรรถ..... ๕๑
๓. คนธรรพ์ในวรรณคดีบาลี..... ๕๓
ความเป็นมาของคนธรรพ์ในวรรณคดีบาลี..... ๕๓
กำเนิดของคนธรรพ์..... ๕๕
ที่อยู่ของคนธรรพ์..... ๖๐
ลักษณะและความสามารถของคนธรรพ์..... ๖๕
ประวัติและลักษณะของปัญจสิขะ..... ๖๘
ลักษณะของปัญจสิขะ..... ๗๐
ความสามารถและบทบาทของปัญจสิขะ..... ๗๒
ปัญจสิขะกับพระอินทร์..... ๗๒
ปัญจสิขะกับพระพุทธเจ้า..... ๗๔
๔. สรุปและข้อเสนอแนะ..... ๘๒
บรรณานุกรม..... ๘๔
ภาคผนวก..... ๙๒
ประวัติผู้เขียน..... ๙๖

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

การใช้อักษรย่อ

R.V.	=	Rgveda	
MBh.	=	Mahabharata	ฉบับพิมพ์เมือง Poona
MBh. R.	=	Mahabharata	ฉบับแปลของ Protap Candra Roy
Ś. Br.	=	Śatapatha Brāhmaṇa	
Mn.	=	Manusmṛti	

การใช้หมายเลข

หมายเลขในคัมภีร์พระเวท ใช้ระบบ มณฑล (book) สูกตะ (Sūkta) ฤจ (ṛc)

หมายเลขในคัมภีร์พราหมณะ ใช้ระบบ กาณฑ์ อัธยายะ พราหมณะ

หมายเลขในมหาภารตะ ใช้ระบบ บรรพ บท โศลก

หมายเลขในรามายณะ ใช้ระบบ กาณฑ์ บท โศลก

หมายเลขในคัมภีร์มนุสมฤติ ใช้ระบบ บท โศลก